

درباره کوچه «حاج حسن» که قدمتی ۱۰۰ساله دارد و گذر نامداران بسیاری بوده است

روزگار خَش*گذر حاج حسن

زائتونسرای دارای نمای سنتی پهنزیستی

پی آب آب انبار) مسجد موسی بن جعفر یزدی ها

ساختمان مسجد امام حسن عسکری^ع

خانه رها شده مادر شهید دهقان

مجاورت بیت الرقیه^(س) ایجاد می‌کند که محل فعالیت هیئت متحده «پنج تن آل عبا^(ع)» می‌شود. سال ۱۳۷۹و شده است. این در حالی است که در دوره‌ای از زمان، همه کوچه مزین به نام «شهید جعفر نهاوندی» بوده‌و هم‌زمان بخش ابتدایی آن (محدوده پشت بوستان) هم به نام «شهید حسن رحیمیان» شناخته می‌شده است. سرانجام اینکه به دلیل قرار داشتن گلخانه قدیم شهرداری در بخشی از محدوده بوستان سراج، در بخشی از مکاتبات اداری قدیم از این کوچه به اسم کوچه «پشت گلخانه شهرداری» و کوچه «گلخانه» هم یاد شده است.

موقعیت کوچه حاج حسن بر روی نقشه ۱۳۲۵ از مشهد

دو فرعی بن بست بوده‌است. این پنج مسیر هم‌اکنون نیز وجود دارند و شامل کوچه‌های وحدت ۱۱ تا ۱۹ می‌شوند. کوچه حاج حسن همچنین از طریق چهار فرعی مختلف به کوچه «حوض خرابه» مرتبط می‌شده است که هنوز هم این چهار مسیر به‌رغم تخریب‌های گسترده، وجود دارند. البته یک کوچه بن بست فرعی هم در بخش غربی کوچه وجود داشته‌است که اکنون نیز هست و حیات دارد.

مهم‌ترین سازه موجود در کوچه حاج حسن (در سال‌های قبل از انقلاب) نخست حمام حاج حسن و سپس گلخانه مستقر در کوچه و وحدت ۱۷ بود. البته مسجد یزدی‌ها و پی‌آب کنار آن را هم که در سال‌های پایانی این دوران بلااستفاده شده‌است، نباید فراموش کرد؛ همچنین در این دوره بازارچه کوچکی مجاور مسجد مورد اشاره ایجاد شد که مهم‌ترین عنصر آن نانواپی بربری خراسانی بود. پخت خوب نان توسط شاطر این نانوائی که حاج‌اکبر نام داشت، بسیاری از مردم محلات اطراف را برای تأمین نان به این کوچه می‌کشاند.

سرانجام اینکه در این دوران، به مرور بافت کوچه که ساکنان آن یک‌دست یزدی‌الاصل بودند، تغییر کرد و افراد تازه‌مجاور شده‌ای از شهرهایی چون زابل و کرمان هم به جمعیت ساکنان این کوچه پیوستند.

- روزگار کوچه «حاج‌حسن» در سال‌های پس از انقلاب اسلامی

روال زندگی در کوچه حاج حسن، در سال‌های نخست پس از انقلاب اسلامی تغییر چندانی با سال‌های قبل از آن ندارد و تنها دو بنای مذهبی و یک بنای آموزشی در محل برخی از پلاک‌های قدیم کوچه ساخته می‌شوند؛ ابتدا «حاج حسن نجیب یوسفی»، معروف به «سریاز»، در سال ۱۳۵۸ ملک خود را به مکانی برای هیئت‌مذهبی «جان‌نثاران حضرت رقیه^(س)» تبدیل می‌کند که اکنون با نام «بیت الرقیه^(س)» تابلو خورده است.

در ادامه نیز «حاج حسین کاکا» در سال ۱۳۷۳مسجد و حسینیه امام حسن عسکری^(ع) را در ملک خود و در

(وحدت ۱۱) هم مرتبط می‌شود. در نقشه‌های امروزی بخش پایانی آن، کوچه «شهید محمدآبادی ۴» نامیده شده‌است. این در حالی است که در دوره‌ای از زمان، کوچه مزین به نام «شهید جعفر نهاوندی» بوده‌و هم‌زمان بخش ابتدایی آن (محدوده پشت بوستان) هم به نام «شهید حسن رحیمیان» شناخته می‌شده است. سرانجام اینکه به دلیل قرار داشتن گلخانه قدیم شهرداری در بخشی از محدوده بوستان سراج، در بخشی از مکاتبات اداری قدیم از این کوچه به اسم کوچه «پشت گلخانه شهرداری» و کوچه «گلخانه» هم یاد شده است.

- روزگار کوچه «حاج‌حسن» تا پایان دوره قاجار برابر اسناد، کوچه حاج حسن تا اواسط دوره حکومت قاجارها بر ایران وجود خارجی نداشته است. در نقشه دالمج (که سال ۱۲۴۸ خورشیدی ترسیم شده است) هیچ اثری از این کوچه دیده نمی‌شود و محل ایجاد آن به زمین‌های رهاشده در پشت برج و باروی شمالی شهر اختصاص دارد. اما این وضعیت در نقشه هرتسفلد که سال ۱۳۰۳ (یک سال قبل از پایان دوره حکومت قاجارها بر ایران ترسیم شده است) فرق کرده و کوچه تاحد زیادی شکل گرفته است. البته ثبت تاریخ ۱۲۹۰خورشیدی بر سر در

مسجد موسی بن جعفر^(ع) یزدی‌ها هم گواه دیگری بر این مدعا محسوب می‌شود، ادعایی که می‌گوید کوچه موردنظر از مسیرهای ایجادشده شهر مشهد در روزگار نزدیک به عهد مشروطه است. در نقشه هرتسفلد، علاوه بر ترسیم ابتدا و انتهای کوچه، وجود یک فرعی در جانب شرقی کوچه تأیید شده‌است. این فرعی تقریباً در محل وحدت ۱۵ کنونی قرار دارد. همچنین چهار فرعی در جانب غربی کوچه هم هست که همگی این کوچه را به محدوده کوچه حوض خرابه آن دوران، متصل می‌کرده‌اند.

- روزگار کوچه «حاج‌حسن» تا دوران پهلوی‌ها کوچه حاج حسن در دوران حکومت پهلوی‌ها مانند بسیاری دیگر از کوچه‌های حاشیه‌ای آن زمان شهر، تغییرات بسیاری را به خود دیده‌است. بر اساس اسناد موجود، این کوچه حداقل سه دوره سی‌ساله از رسم نقشه هرتسفلد، در سال ۱۳۰۳ خورشیدی تا نقشه سال ۱۳۳۳ مشهد، تغییرات مختلفی را به خود دیده‌است، به‌نحوی‌که ساختار کنونی کوچه از منظر مسیرهای دسترسی تا حد بسیار زیادی شبیه ساختار سال ۱۳۳۳ خورشیدی است. بر اساس نقشه ترسیم‌شده در این سال، کوچه حاج حسن (در این نقشه به اشتباه نام حاجی حسین عمادی ثبت شده) دارای پنج مسیر دسترسی به باروی شهر و

رضا سلیمان نوری^۱ وجود حضرت ثامن^(ع) سبب می‌شده‌است بسیاری از زائرانی که برای زیارت راهی مشهد می‌شده‌اند، دل از این شهر برنگیرند و مجاور آن شوند. جالب است بدانید اغلب اراضی خالی داخل برج و باروی شهر در محدوده بولوار وحدت، از جمله کوچه حاج حسن (شهید جعفر نهاوندی)، با افزایش جمعیت همین زائران مجاور شده، مسکونی شده است؛ کوچه‌ای که روزگاری بیشتر ساکنان آن یزدی بودند و گواه این مدعا هم وجود مسجد «موسی بن جعفر یزدی‌ها»، در بخش میانی آن است که بر اساس اسناد موجود، در سال ۱۲۹۰ خورشیدی تأسیس شده‌است.

- اسامی کوچه «حاج‌حسن» در گذر زمان

کوچه‌ای که این روزها با عنوان «شهید جعفر نهاوندی» تابلو خورده‌است، عمر چندان زیادی ندارد و روزگار قبل از مشروطه را به خود ندیده‌است؛ اما در همین دوران اندک هم به نام‌های مختلفی مشهور شده که رایج‌ترین آن‌ها «حاج حسن» است. قدیمی‌های کوچه اما به آن «راسته حاج حسن گاوی» یا به‌طور خلاصه «راسته حاج حسن» هم می‌گویند؛ منظور از حاج حسن اما «حاج حسن عمادی» است که روزگاری بزرگ‌مالک این محدوده بوده و علاوه بر داشتن یک گاوداری بزرگ، مالکیت تنها حمام عمومی محله را نیز در اختیار داشته‌است.

وجود همین حمام که در گذشته در حاشیه کوچه، حداقل وحدت ۱۷ و ۱۵ قرار داشته‌است و اکنون اثری از آن وجود ندارد، سبب ماندگاری نام دیگری بر این کوچه شده‌است. برخی از مردم، این کوچه را به دلیل وجود همین حمام، به نام «راسته حمام» می‌خوانند. در کنار این، قرار گرفتن مسجد موسی بن جعفر^(ع) یزدی‌ها در این کوچه، باعث معروف شدن آن به کوچه مسجد «یزدی‌ها» هم شده‌است؛ همچنین ساخت دبیرستان شبانه‌روزی «حاج رضا مقدم»، در دههٔ ۴۰ در این حدود نیز این کوچه را به کوچه «دبیرستان مقدم» مشهور کرده است. قرار داشتن آب‌انبار یا پی‌آب یزدی‌ها در این کوچه دلیل اضافه شدن نام دیگری بر آن است؛ کوچه «پی‌آب»، همچنین به دلیل اتصال ابتدای این کوچه به بولوار وحدت (از طریق فرعی نخست کوچه شهید محمد رشیدی کرمانی) در برخی نقشه‌ها از اینجا به نام کوچه «شهید رشیدی کرمانی یک» نام‌برده شده‌است. علاوه بر این‌ها، از آنجاکه کوچه حاج حسن از جانب شمالی به کوچه شهید محمدآبادی

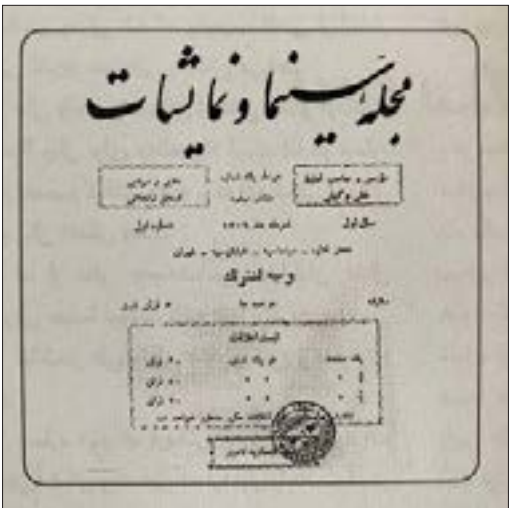
کوچه گردی

^{*} در لهجه یزدی خَشْش به معنای خوش و خوب است

ایران نامه

گذری بر تاریخ انتشار نخستین نشریه سینمایی ایران

سینما و «نمایشات» علی وکیلی

فردا|اول مرداد است و در بسیاری مناسبت‌های تقویمی می‌توان عبارت «انتشار نخستین نشریه سینمایی در ایران» را هم دید. ماجرای چاپ و انتشار نخستین نشریه سینمایی ایران از ۱۱ اسفند ۱۳۰۷ شروع می‌شود. روزی که علی وکیلی، صاحب‌گرائند سینما و سینما سپه تهران، نامه‌ای برای ریاست اداره انطباعات وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه می‌نویسد و در آن چنین سیاهه می‌کند: «چون این بنده، علی وکیلی، می‌خواهم مجله‌ای به نام مجله نمایشات سینما که یکی از وسایل ترقی اخلاق جامعه و مملکت است، دایر کنم و نشر دهم… از آن ریاست محترم تقاضای امتیاز و انتشار مجله مزبور را [می‌کنم]. در خاتمه احترامات فائقه را تقدیم می‌دارد. علی وکیلی، آدرس: خیابان ناصریه، نمреٔ ۲۲۱» این نشریه اگرچه تنها دو شماره از آن (در قالب ماهنامه) و فقط در تهران منتشر می‌شود، نقطه آغازین پیدایش مجلات سینمایی در ایران است. نخستین شماره «سینما و نمایشات» در ۲۶ صفحه (بدون احتساب جلد و اعلانات) در یکم مردادماه سال ۱۳۰۹ و تقریباً هم‌زمان با ساخت نخستین فیلم ایرانی، یعنی «آبی و رابی»، به قیمت سه ریال روی دکه‌های مطبوعاتی نشست. محل اداره آن نیز در سینماسپه، خیابان سپه، تهران بود.

علی وکیلی همچنین وجه اشتراک سالانه نشریه تازه تأسیس خود را در همه جا سه قران تعیین می‌کند. در صفحه اول این ماهنامه قیمت‌اعلان (آگهی‌ها را هم چنین توضیح داده‌اند؛ «قیمت اعلانات یک صفحه هشتاد قران، نیم صفحه پنجاه قران و یک چهارم صفحه بیست قران. تخفیف برای اعلانات مکرر داده خواهد شد.»

وکیلی به‌عنوان مؤسس، صاحب‌امتیاز و مدیرمسئول این نشریه در نخستین شماره آن، در سرمقاله با عنوان «سرمایه تأسیس و مقصود»، هدف خود از انتشار این نشریه را هم چنین بیان می‌کند: «امروز صنعت سینما در ایران نیز صورت نوینی به خود گرفته و با مساعدت‌های معنوی و فکری که از طرف دولت علیه و متصدیان امور می‌شود، امید آن می‌رود که با قدم‌های جدی‌تری در جاده این عامل مهم حیات اجتماعی و این اساس مذهب اخلاق جامعه برداشته شود و اما چون یگانه سرمایه پیشرفت در هر فن و شغلی، معرفت کامل به آن فن و اطلاعات لازمه در آن شغل است. لذا ما نیز مقصد و مرام خود و مجله را این موضوع قرار دادیم که به‌قدر مقدور و در حدود مطالعات و تجربیات خود بتوانیم علاقه‌مندان سینما را در جریانات روزانه این صنعت در عالم و وسایل ترقی آن و اختراعات جدید مسبوق داریم و همچنین یگانه سرمایه ایجاد این مجله و وسیله موفقیت و پیشرفت خود همانا تشویق و ترغیب اهالی محترم و علاقه‌مندان گرام دانسته، با اتکا به مراحم آنان قدم نخستین را برداشته و اینک شماره اول را تقدیم می‌داریم…» در شماره اول این نشریه در کنار بررسی برخی فیلم‌های روز سینمای دنیاه موضوعاتی چون سینما در ایران، اخلاق آرئیتست، فیلم‌های خوب (داستان خنده آور)، سینماهای طهران و پروگرام‌های فکلی پرداخته شده‌است.»

جالب است بدانید که تاریخ مطبوعات سینمایی ایران عمری بیش از نود سال دارد. از آن روز تاکنون، ۶۴ عنوان نشریه سینمایی طبق کتاب مطبوعات سینمایی ایران (حسین گیتی) قبل از انقلاب و ۱۰۶ عنوان هم‌پس از انقلاب چاپ شده‌است. البته ابراهیم حافظی‌نیا، کارشناس مطبوعات مرکز اسناد آستان قدس رضوی، در مقاله درباره تاریخ چاپ نشریه‌های سینمایی در ایران می‌نویسد:

«روزنامه «تئاتر» نخستین روزنامه هنری ایران بود که در خصوص تئاتر و نمایشنامه‌های ایران و جهان خبر منتشر می‌کرد. صاحب‌امتیاز و مدیرمسئول این روزنامه میرزا رضاخان طباطبایی نایینی بود. او برای نگارش مطالب نشریه اش شیوه نوینی را بنیان گذاشت و موضوعاتی را که می‌خواست در روزنامه «تئاتر» منتشر کند، در قالب نمایشنامه می‌نوشت. میرزارضا نایینی با تلفیق تئاتر و روزنامه تلاش کرد که آرزوی خود و همفکرانش را که بیداری جامعه بود، محقق سازد؛ اما پس از ماهنامه «سینما و نمایشات» که قدیمی‌ترین نشریه سینمایی ایران است، صفحه «سینما تئاتر» در سال ۱۳۱۲ که جزو صفحات روزنامه ایران است هر روز چاپ می‌شد. سپس مجله «نمایش» توسط اسحاق زنجانی در سال ۱۳۱۷ در سه شماره چاپ شد. مجله «هولبور» در سال ۱۳۲۲ و مجله «ایران فیلم» در سال ۱۳۲۳ چاپ شدند که این عناوین جزو نشریات کمیاب یا نایاب هستند و نسخه‌ای از آن در آرشیو وجود ندارد.»

جالب است بدانید مجله «تصویر» که سیروس قهرمانی از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۱ چاپ می‌کرد، اولین مجله سینمایی پس از انقلاب اسلامی و مطالب آن تلفیقی از سینمای قبل انقلاب و سینمای آینده بود. مهم‌ترین مجله سینمایی پس از انقلاب که یکی از بادوام‌ترین نشریات این حوزه بود و در بین همه مطبوعات سینمایی در ادوار مختلف، پردوام‌ترین نشریه را از لحاظ مدت انتشار داشت، مجله فیلم بود. این مجله از سال ۱۳۶۲ شروع به انتشار کرده‌است و هنوز چاپ می‌شود؛ مجله‌ای که بسیاری از بزرگان حوزه سینما برای آن مقاله نوشته‌اند و اخبار و مقالات بسیار مهمی را در این زمینه چاپ کرده‌است و نقدهای بسیار جدی بر فیلم‌های ایرانی و خارجی در آن دیده می‌شود. مجله‌های فرهنگ و سینما (۱۳۶۹)، گزارش فیلم (۱۳۶۹)، هفته‌نامه سینما (۱۳۷۰)، دنیای تصویر (۱۳۷۱)، سینما تئاتر (۱۳۷۲)، فیلم نگار (۱۳۸۱)، بانی فیلم (۱۳۸۲)، هنرمند (۱۳۸۶) و جهان سینما (۱۳۸۶) از دیگر نشریات مهم این حوزه پس از پیروزی انقلاب اسلامی هستند. ناگفته نماند اولین نشریه کاملاً هنری و سینمایی موجود در آرشیو مطبوعات آستان قدس رضوی مجله «هنرمندان» است که به صاحب امتیازی و مدیریت فضل‌ا.. یایگان در سال ۱۳۲۳ چاپ و در دو شماره منتشرشده‌است. از این نشریه، شماره اول موجود است و در محتوای آن به سینما و تئاتر و ارکان فیلم‌های ایرانی و خارجی توجه شده‌است.

منبع:براساس دو مقاله مریم صالح آبادی و ابراهیم حافظی نیا درباره تاریخ نشریات سینمایی در ایران

شهریار

تاریخ و هویت

- چهره‌های ماندگار در کوچه «حاج‌حسن»

حاج حسن عمادی که نام وی برای نخستین بار معرف این کوچه بوده‌است را باید شناخته‌شده‌ترین چهره این کوچه دانست. همچنین باید از حاج حسن نجیب یوسفی و حاج حسین کاکا که منازل خود را تبدیل به مکانی مذهبی کردند، به‌عنوان دیگر چهره‌های مطرح این کوچه نام برد. حاج رضا مقدم، واقف مدرسه دخترانه مستقر در کوچه، و حاج اکبر آبی حسن پور، مالک نانوائی قدیمی کوچه، هم از دیگر افراد شناخته‌شده این مسیر هستند.

از خاندان زمانیان، یعنی مرحومان حبیب‌ا… و محمود زمانیان، نیز باید به‌عنوان دیگر افراد قدیمی این کوچه نام برد که هر دو، علاوه بر گرداندن عطاری قدیمی کوچه، در هیئت امنای مسجد یزدی‌ها فعالیت می‌کردند. مرحومان حاج حسن صادقی و حاجی غلامرضا قارونی هم از دیگر قدیمی‌های این کوچه بودند که نام نیکی از خود در محل بر جای گذاشته‌اند. همچنین منزل شهیده سقیفه کیانی، از شهدای مبارزات مردم مشهد در سال ۱۳۵۷، و شهید محمد علیپور نیز هر کدام در یکی از فرعی‌های این کوچه قرار داشته‌است. خانواده‌های شهیدان جعفر نهاوندی، حسن رحیمیان، رضائعلی کمال تاران و عباس دهقان هم از دیگر چهره‌های ساکن این کوچه بودند که منزل برخی از آنان در جریان اجرای طرح نوسازی تخریب و برخی چون منزل مادر شهید دهقان به حال خود رها شد.

تصویری از کمال الملک در جمع دوستانش در مشهد

عصر دوشنبه در تالار هنرستان منعقد و از طرف آقای طاهری، رئیس پیشه و هنر و هیئت مدیره نگارستان، از جناب آقای استنادار، آقای فرماندار، آقایان رؤسای ادارات و محترمین شهر دعوت شده و پس از حضور آقایان مدعوین و صرف چای

مستعدی برای آموزشگاه باشد، افتتاح رسمی آموزشگاه به تعویق افتاد تا ناچار چند اطاقی از هنرستان مشهد، واقع در خیابان فوزیه به این آموزشگاه که نگارستان (کمال) نامیده می‌شود، تخصیص داده شد و برای افتتاح آن جشنی

اخبار قدیمی